

Recenze

Špatenková, N., & Smékalová, L. (2015). *Edukace seniorů. Geragogika a Gerontodidaktika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5446-8.

Od okamžiku vydání Livečkova Úvodu do gerontopedagogiky (Livečka, 1979), první publikace, která se začala intenzivněji a zevrubněji zabývat vzděláváním seniorů v ČR a jeho didaktickými aspekty, již brzo uplynou čtyři dekády. Za tuto dobu se problematika vzdělávání seniorů stala z raritního či marginálního fenoménu tématem, které je takřka jak „na očích“ jak vědecké komunity, tak i vzdělavatelů dospělých. Stále rostoucí kohorty seniorské populace a prodlužování střední délky života totiž způsobily, že vzdělávání seniorů je silně akcentováno nejenom v politických dokumentech a strategiích, ale i to, že se stává nepopíratelným empirickým fenoménem světa vzdělávání.

Kniha Naděždy Špatenkové a Lucie Smékalové *Edukace seniorů. Geragogika a Gerontodidaktika* je dokladem právě této společenské konfigurace a svým způsobem i reflexí rostoucí významnosti vzdělávání seniorů v ČR. Autorky v tomto ohledu navazují na celou řadu publikací z posledních let: Mühlpachrovu *Gerontopedagogiku* (2004), *Nové trendy ve vzdělávání seniorů* od Krystoně, Šeráka a Tomczyka (2014), *Gerontagogiku* Benešové (2014) či o něco starší práce Čornaničové a Petřkové (1998, 2004), případně publikaci o univerzitách třetího věku na vysokých školách v ČR dua Adamec a Kryštof (2011). Při letmém pohledu na tuto knižní produkci se lze hned v úvodu kriticky tázat, zdali monografie Špatenkové a Smékalové přináší do dané problematiky vůbec něco nového, respektive zdali jen neopakuje to, co již bylo napsáno někde jinde.

Na tuto dvojí otázku lze odpovědět, že publikace skutečně přináší hned několik inovací, a to jak na úrovni teoretického přístupu ke vzdělávání seniorů, tak na úrovni strategií a nástrojů vzdělávání seniorské populace. Pakliže autorky reprodukují dosavadní poznatky, činí tak ne zcela všedním způsobem. Co především činí knihu Smékalové a Špatenkové odlišnou od jiných publikací podobného tematického ražení, je její integrující přístup. Důraz na integraci či integrálnost je pravděpodobně způsoben tím, že se autorky explicitně hlásí k olomouckému pojetí integrální andragogiky Vladimíra Jochmana (viz str. 18), který z tohoto bodu činí jádro andragogiky jako mnohooborové vědy. Integrující přístup se pak rozvíjí hned na několika úrovních.

První integrující rovinu lze sledovat ve snaze propojovat poznatky z mnoha různých oborů – nejenom pedagogiky a andragogiky, ale také gerontologie, geriatry, psychologie či sociologie, včetně jejich odnoží. Kontinuální využívání poznatků z různých disciplín napříč knihou autorkám jednak umožňuje přistupovat k edukaci seniorů z více stran a tím ji vidět jako mnohorozměrný multidisciplinární fenomén a jednak činit popis klíčových aspektů edukace seniorů mnohem barvitější, než kdyby vycházely jen z poznatků jediného oboru. V tomto kontextu je tudíž třeba poznamenat, že se autorkám poměrně úspěšně daří syntetizovat dosavadní tuzemské poznatky o stáří, seniorech a vzdělávání seniorů. Ačkoliv rozvinutí zahraniční diskuse o dané problematice by se v knize slušelo věnovat mnohem více pozornosti, než se tomu děje.

Druhou integrující rovinu je možné identifikovat ve snaze o propojení teorie a praxe, která se odráží i v samotné stavbě knihy, kdy její první polovina, nazvaná geragogika, má jednoznačně teoreticky-syntetickou povahu, zatímco druhá polovina, označená jako gerontodidaktika, je výrazně prakticky orientována. Jejím leitmotivem je skrze popis didaktických metod, prostředků a zásad orientovaných na seniory nabídnout repertoár didaktických postupů vhodných pro vzdělavatele seniorů.

Od roviny teorie a praxe se pak dostáváme k třetí rovině, která je z hlediska integrace nejproblematictější – provázání geragogiky s gerontodidaktikou. Byť autorky tento záměr v textu otevřeně neformulují, je nasnadě jej předpokládat již ze samotné struktury monografie. Publikace je rozdělena do dvou svébytných celků, které by s trochou nadsázky mohly být dvěma samostatnými kni-

hami. Jediným svorníkem mezi geragogikou jako oborem o výchově ve stáří a ke stáří (str. 31) a gerontodidaktikou jako disciplínou, která se zabývá edukačními specifiky seniorů (str. 113), se však stává jen název publikace, což je poněkud málo. Domnívám se, že právě v tomto bodě autorky mohly text mnohem více rozvinout a doplnit o propojující kapitolu, která by z dvou tematických celků přece jen udělala jednu knihu. Právě propojení geragogiky a gerontodidaktiky je posledním chybějícím kusem skládačky ve snaze o rozvíjení integrálního studia vzdělávání dospělých z řad seniorské populace.

Rozdělení knihy do dvou rozsáhlých celků o délce bezmála sto stran a disponujících vlastním tématem však nemusí být považováno jen za slabinu, ale z jiného úhlu pohledu i za přednost recenzované monografie. Tam, kde selhává integrace, otevírá se prostor pro dvojí čtení knihy. Zatímco pro studenty a odborníky z oblasti andragogiky, gerontologie či sociální pedagogiky bude cenná zejména její první část, lektori, vzdělatelé a animátoři budou především těžit z části druhé. Kniha tak může potenciálně zasáhnout mnohem širším publikum, než kdyby se výhradně soustředila jen na jedno z témat.

Co je jádrem geragogické části? V první řadě je to diskuse vymezení geragogiky jako osobité vědecké disciplíny, jejího předmětu a objektu. Dále zahrnuje rozbor specifik seniorů jako účastníků vzdělávání a problémy, které se vzděláváním starších osob souvisejí. První polovinu knihy pak uzavírají dvě kratší kapitoly o vzdělávání seniorů v ČR a zahraničí. Z uvedených pasáží jsou jednoznačně nejsilnější ty úvodní, kde jsou široce a fundovaně diskutovány ideové zdroje geragogiky, její různá pojetí a sociokulturní souvislosti edukace seniorů. V porovnání s tím působí kapitola o vzdělávání seniorů v zahraničí, již se uzavírá geragogický oddíl knihy, dojmem zkratkovitosti a ve vztahu k celku textu i nadbytečnosti.

Pro gerontodidaktickou část knihy je pak charakteristické, že se v jejích kapitolách mísí popis jednotlivých aspektů didaktického procesu s praktickými doporučeními, jakým způsobem modifikovat výukové cíle, metody, formy či zásady a fáze didaktického procesu směrem k různým cílovým skupinám seniorské populace. Právě série doporučení, které zde autorky – jako zkušené vzdělatelky seniorů – formulují, patří k těm nejpřínosnějším bodům celé knihy. S mírným povzdechem však lze dodat, že je škoda, že se tímto směrem nevydaly ještě dále a daná doporučení více nerozpracovaly či nepodpořily vlastním výzkumem.

Z hlediska formálního zpracování vykazuje text Špatenkové a Smékalové velmi dobrou úroveň. Řetězení kapitol má jasnou logickou skladbu, čtenář se tak v publikaci bez problémů orientuje, a pakliže ho zajímá jen některé z dílčích témat, nemá problém je rychle najít a prostudovat. Publikace je navíc protkána celou řadou ilustrativních výroků účastníků vzdělávání či samotných vzdělatelů, které vhodným způsobem osvěžují text a dodávají mu „dotek“ reálného vzdělávacího prostředí.

Mám-li hodnotit publikaci jako celek, je třeba od sebe odlišit její vědecký a edukační přínos. Jsem přesvědčený, že z hlediska vzdělávacího procesu má kniha potenciál stát se v budoucnosti „klasikou“ ve výuce geragogiky či gerontagogiky v ČR, k níž se budou rádi uchýlovat jak vysokoškolští pedagogové, tak studenti. Pro toto tvrzení jednoznačně svědčí širší diskutovaných témat, stejně jako přehlednost jejich zpracování. Z hlediska vědeckého přínosu badatelskému poli geragogiky či gerontodidaktiky *Edukace seniorů* patrně nenaplní veškerá čtenářská očekávání. Monografie sice nabízí alternativní (integrální) přístup k edukaci seniorů, avšak ten je mnohdy jen ve fázi konceptu. Přestože pak autorky hájí důležitou tezi o nehomogenosti seniorské populace, v jejich práci chybí data, která by umožňovala tuto tezi podpořit či rozvést její relevanci pro seniorské vzdělávání. Podobnou výtku lze adresovat i směrem k didaktickým pasážím, jejichž přínos by byl ještě mnohem větší, kdyby autorky podpořily doporučení založené na dlouholetých lektorských zkušenostech i výsledky výzkumů, ať už vlastních, či jiných autorů.

Přes tyto výtky, které formuluje především mé výzkumnické „já“, se domnívám, že je nová publikace z oblasti vzdělávání seniorů hodna přečtení nejenom specialisty na tuto edukační problematiku, ale i širší veřejností, která se zajímá o vzdělávání dospělých. Právě v tomto ohledu může sloužit jako další pokračování debaty o problematice vzdělávání seniorů a celoživotním vzděláváním v ČR.

Literatura

- Adamec, P., & Kryštof, D. (eds.). (2011). *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno: Munipress.
- Benešová, D. (2014). *Gerontagogika*. Praha: UJAK.
- Čornaničová, R., & Petřková A. (1998). *Edukácia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pro geragogiku*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Čornaničová, R., & Petřková A. (2004). *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: VUP.
- Krystoň, M.; Šerák, M., & Tomczyk, L. (2014). *Nové trendy ve vzdělávání seniorů*. Banská Bystrica, Praha, Kraków: AIVD.
- Livečka, E. (1979). *Úvod do gerontopedagogiky*. Praha: ÚŠI MŠ ČSR.
- Mühlpachr, P. (2004). *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita.

Jan Kalenda
Fakulta humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně